

Бібліотека вищого навчального закладу в системі освітніх та наукових комунікацій

Омельченко Тетяна Вікторівна

завідуюча відділом інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотеки Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка

Сучасний етап розвитку суспільства визначається процесами глобалізації та переходом до інформатизації соціальних інституцій та процесів, пов'язаних з динамічним збільшенням обсягів електронної інформації, формуванням метатекстового простору інформаційних систем та поширенням знань. На шляху до інформаційного суспільства вельми актуальною стає комунікативна перспектива бібліотек вищого навчального закладу як важливих складових наукової комунікації.

Відповідно до цього, інноваційний розвиток бібліотек вищих навчальних закладів характеризується змінами основних пріоритетів їх діяльності, а саме: зростає роль інформаційно-аналітичної діяльності. Значний вплив на становлення інформаційно-аналітичної діяльності має такий чинник, як трансформація бібліотек, які з центрів нагромадження, опрацювання, зберігання та використання творів друку трансформуються в кумуляційні центри опрацювання та суспільного використання всіх ресурсів й основних потоків інформації. Поняття «бібліотечний фонд» трансформується у більш конструктивне – «інформаційні ресурси», яке відповідає сучасним запитам бібліотеки.

Ця проблематика є предметом досліджень, які ґрунтуються на теорії соціальних комунікацій. Особливості комунікаційної діяльності бібліотек у сучасному інформаційному суспільстві та проблеми перебудови бібліотеки під впливом інформатизації піднімають: В. М. Горовий [2-3], В. О. Ільганаєва [4], В. В. Різун [7], Г. В. Шемаєва [9].

До проблем розробки теоретичних аспектів наукової комунікації як процесу формування, обробки та поширення знань, що здійснюють бібліотеки, у науковців спостерігається неабиякий інтерес. Визначити місце бібліотеки у системі наукової комунікації допомогли праці Є. Шапіро, в яких вчений проаналізував початковий період впровадження теоретичних розробок системи наукових комунікацій у практику бібліотек, їх спрямованість на перспективні тенденції розвитку науки [5].

Дж. Бледжен вважав основною функцією бібліотеки «...активну організацію комунікації, що дає можливість плідно користуватися ідеями, які циркулюють всіма її каналами» [6].

Процеси наукової комунікації аналізують використовуючи різні моделі, визначальними є засоби, учасники і функції.

У моделі П. Хіллза процес наукової комунікації є взаємодія шести компонентів: вченого; наукового співтовариства; видавця; інформаційного продукту; бібліотечного працівника; нових комунікаційних технологій. У цій моделі вчений як виробляє, так і споживає наукову інформацію; наукове співтовариство забезпечує структуру, що збирає вчених разом, і допомагає розповсюджувати інформацію та ефективно здійснювати комунікацію; видавець є агентом поширення інформаційного продукту, тобто він і сам може бути вченим, науковим співтовариством чи комерційною організацією; бібліотечний працівник є посередником між вченим як споживачем й інформацією. Відповідно, бібліотека є комунікаційним каналом, що забезпечує рух інформації у часі і просторі [8].

Про особливості комунікативної діяльності бібліотек ВНЗ йдеться у публікації І. Беззуб, яка наголошує, що комунікаційна діяльність університетських бібліотек повинна бути направлена на створення комфортного середовища для споживачів інформації; розвиток внутрішніх та зовнішніх зв'язків, каналів за засобів міжособистісної комунікації й обміну знаннями [1].

Перспективи та основні шляхи розвитку українського суспільства в умовах посилення глобалізаційних впливів на інформаційному етапі розвитку суспільства розглядає у монографії В. М. Горвий [3]. Науковець підкреслює, що бібліотека сприяє формуванню інформаційного середовища, яке впливає на проведення наукових досліджень, організацію науки, підготовку наукових кадрів, а найголовніше, що сприяє включенню результатів наукових досліджень у систему наукових комунікацій через формування інформаційної бази українського суспільства.

В епоху розвитку електронних інформаційних ресурсів бібліотека університету відіграє важливу роль для ефективного здійснення наукової комунікації. Саме на бібліотеку покладено завдання формування електронних інформаційних ресурсів наукових знань та забезпечення доступу до них.

Ефективним засобом наукової комунікації вчених ВНЗ є формування електронного архіву публікацій науковців, тобто створення та популяризація інституційного репозитарію, який дає змогу:

- представити інтелектуальний продукт науковця університету на умовах довготривалого зберігання;
- отримати всі переваги публікацій в електронному виданні;
- інтегрувати наукові дослідження інституції у світовий інформаційний простір.

Інституційний депозитарій eKSPUIR містить наукові публікації вчених університету з 2000 по 2017 рр. й налічує більше 2,5 тисяч видань.

Інтегрувати наукові публікації у світовий інформаційно-науковий простір сприяє реєстрації у директоріях, харвестерах, реєстрах депозитаріїв та пошукових системах наукової інформації.

Статистичні дані зібрані за поточний 2017 рік дозволяють констатувати факт, що користувачами депозитарію є науковці з усього світу. Найбільше користувачів звісно з України, але сеанси здійснено з Німеччини, Нідерландів, США, Канади, Росії, Польщі, Великобританії та інших країн.

Говорити про високу ефективність та результативність діяльності ВНЗ в цілому можна за наявності в науково-освітніх організаціях вчених, які мають високий індекс цитування. Це прийнятий у науковому світі показник «значущості» праць вченого, який являє собою число посилань на публікації вченого в реферованих наукових періодичних виданнях.

Спеціалізованими інструментами оцінки публікаційної активності є міжнародні мультидисциплінарні наукометричні бази даних, такі як Web of Science і Scopus.

Відповідно до наказу МОН України № 1286 від 19.09.2017 р. «Про надання доступу вищим навчальним закладам і науковим установам, що знаходяться у сфері управління МОН України, до електронних наукових баз даних» з метою забезпечення інтеграції української науки в європейський і світовий дослідницький простір відкрито доступ до наукометричних реферативних баз даних: Web of Science і Scopus.

Згідно конкурсного відбору ЦДПУ ім. В. Винниченка отримав доступ Web of Science (WoS) – платформа, на якій розміщено бази даних. Вона є наукометрична, міжнародна, реферативна, мультидисциплінарна, що розповсюджується за передплатою.

У 1665 році з'явилися наукові журнали. Кожного року їх кількість збільшувалась і на сьогоднішній день їх більше 100 тисяч. Науковець немає змоги перечитати таку кількість журналів, а WoS відбирає найкращі та предметизує за різними галузями знань. Платформа налічує біля 18 000 журналів за всіма галузями знань.

Першим етапом до створення БД WoS є 1960 рік, коли Юджин Гарфілд заснував фірму Інститут наукової інформації. Ця установа відбирала наукові видання і описувала їх. У 1964 році вийшов перший Індекс наукового цитування. Це книги в яких містилась інформація про публікації в журналах та хто цитував ці публікації. У 1980 році Індекс наукового цитування почав виходити на CD дисках. У 1992 році Інститут наукової інформації став частиною компанії Thomson Scientific, а згодом компанії Thomson Reuts.

З 1997 року Три індекси наукового цитування: індекс цитування (ІЦ) з природничих і технічних наук, ІЦ з суспільних наук, ІЦ для гуманітарних наук об'єдналися на одній платформі, яка отримала назву WoS.

На початку 2017 року Інститут інтелектуальної власності відокремився і створив нову фірму, яка має назву Clarivate Analytics.

Головна з баз даних платформи є WoS Core Collection, яка містить такі БД:

- Science Citation Index Expanded (SCIE) (1970-по теперешній час) - показчик наукових журналів з природничих та технічних наук. Проіндексовано 8300 журналів з 150 наукових дисциплін.

- Social Sciences Citation Index (SSCI) (1970-по теперешній час) - показчик журналів із суспільних наук. Проіндексовано 2900 журналів з 50 дисциплін. Також проіндексовано окремі публікації, що стосуються даної теми з більш ніж 3500 кращих природничих і технічних видань світу.

- Arts & Humanities Citation Index (AHCI) (1975-по теперешній час) - показчик видань з мистецтва і гуманітарних наук. Проіндексовано понад 1600 провідних журналів. Також містить окремі статті, що стосуються даної теми з більш ніж 6000 видань, у тому числі соціології. Імпакт фактор не розраховується для видань, які включено до гуманітарної сфери.

- Conference Proceedings Citation Index- Science (CPCI) (1990-по теперешній час) - показчик матеріалів конференцій з природничих, технічних наук.

- Conference Proceedings Citation Index- Social Science & Humanities (CPCI) (1990-по теперешній час) - показчик матеріалів конференцій з суспільних і гуманітарних наук.

- Book Citation Index– Science (BkCI) (2005-по теперешній час) - показчик наукових книг з природничих і технічних наук.

- Book Citation Index– Social Sciences & Humanities (BkCI) (2005-по теперешній час) - показчик наукових книг з суспільних і гуманітарних наук.

• Emerging Sources Citation Index (ESCI) (2015-по теперешній час) - мультидисциплінарний показник наукових видань, які поки не мають достатньо високого рівня міжнародного цитування. Для журналів у цьому індексі імпакт фактор не розраховуватиметься. Згодом видання проходять повторну перевірку і, за позитивної оцінки, включатимуться до одного з трьох ключових показників: SCIE, SSCI або AHCI (з розрахунком імпакт фактора для проіндексованих у перших двох). Усі видання, що подаються на розгляд для індексації до основних індексів ESCI, SSCI, AHCI, можуть спочатку бути включені в ESCI.

Також на платформі є кілька БД додаткових, як правило вони належать до певної тематики. Для нашої організації відкрито доступ до Мідлайн – БД з медичних і біологічних наук та Дювент Інновейшенс Індекс – БД патентної інформації.

З 2009 року додано кілька індексів регіонального цитування, а саме:

- Китайський ІЦ
- Корейський ІЦ
- Латиноамериканський ІЦ
- Російський ІНЦ

Це колекції журналів певними мовами.

Відмінністю БД є те, що відбувається постійний моніторинг якості публікацій: спочатку експертна комісія ретельно відбирає журнали для включення в БД, в процесі постійно ведеться моніторинг, в результаті якого журнали з низьким рівнем наукових цитувань, через картелі цитувань або недоброчесні практики журнал виключають з БД. Таким чином відбувається постійне оновлення платформи.

Бібліотека як комунікаційний канал у системі наукових комунікацій повинна надавати вченим ВНЗ доступ до світових джерел наукової інформації, а також сприяти представленню власних результатів у перевірених журналах для того, щоб будувати конкурентоспроможне на світовому рівні українське наукове співтовариство.

Використані джерела

1. Беззуб І. Бібліотека вищого навчального закладу у формуванні інформаційної культури студента / Ірина Беззуб // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. – 2012. – Вип. 33. – С. 94–105.
2. Горовий В. М. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія / В. М. Горовий ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – 332 с.
3. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. М. Горовий; наук. ред. Л. А. Дубровіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – 360 с.
4. Ільганаєва В. О. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства [Електронний ресурс] / В. О. Ільганаєва. – Режим доступу : http://www.social-science.com.ua/jornal/psychologics_and_pedagogics/page/33. – Назва з екрана.
5. Копанєва В. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету : монографія / В. Копанєва. – К. : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2009. – 198 с.
6. Костенко Л. Й. Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель / Л. Й. Костенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–28.
7. Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій [Електронний ресурс] / В. В. Різун. – Режим доступу : http://journalib.univ.kiev.ua/Nacherky_do_metodologiyi.pdf. – Назва з екрана.
8. Соколов А. В. Введение в теорию социальной коммуникации / А. В. Соколов. – С.-Пб. : С.-ПбГУП, 1996. – 320 с.
9. Шемаєва Г. В. Бібліотека в системі наукової комунікації: коеволюційні процеси розвитку : автореф. дис ... д-ра наук із соціальних комунікацій / Г. В. Шемаєва . – Харків, 2009. – 42 с.